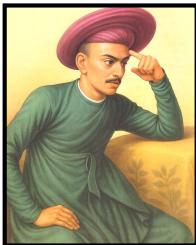

નર્મદ! તું યાદ આવે છે..

અરે હા, આ તો ઓગસ્ટ મહિનો
અને ઓગસ્ટ આવે એટલે
સાહિત્યપ્રેમીઓને અને નર્મદનું સ્મરણ
જીવનપ્રેમીઓને પણ નર્મદનું થાયાનું ને થાયાનું જ. આ નર્મદ એટલે
આપણા કવિવર નર્મદાંકર
લાલશંકર દવે (૨૪ ઓગસ્ટ, ૧૮૩૩ – ૨૬ ફેબ્રુઆરી,
૧૮૮૬) પાકો નાગાર, સાચો નાગાર. બાવન વર્ષના ટૂંકા
આયુષ્યમાં અનેક જન્મોનું જીવી જનાર નર્મદ, અનેક
ક્ષેત્રોમાં, પછી તે સાહિત્ય હોય, જીવન હોય, સુધારો
હોય કે પ્રજાને ટંટોળવાની હોય બધામાં તેના નામનો
સિક્કો ઊછળતો રહે. નર્મદે શું શું કર્યું એવો પ્રશ્ન કરવાને
બદલે એવો પ્રશ્ન કરવો જોઈએ કે તેણે શું નથી કર્યું?
ઉત્સાહમૂર્તિ, કર્મમાં પ્રયંક નાયગ્રાધોધ, દંભ અને પાખંડને
ખુલ્લા કરનારો કડમેદ, અસત્ય સામે લડનાર યોજ્ઝો,
દૂધનું દૂધ ને પાણીનું પાણી કરી રહેનાર, તડકડ કહેનાર–
કરનાર મરદ, અંધશ્રદ્ધાના ભુક્કા કરનારો ગર્વિલો
સુધારક, વિધવા સાથે લગન કરી, કહે તે જ કરે તેવો,
સાચકલો આત્મા અને એમ કરવા જતાં પ્રણેક લગન કર્યા
પછી પણ જીવન અને સાહિત્યમાં સદા ઊફ્રી ચાલે ચાલી
સૌનો પથરદર્શક બની એક આખા ચુગામાં છવાઈ જતો આ
વિરલ પ્રતિભાવાન આત્મા – કહો શું નથી એ? યાદી તો
હજુથે લંબાતી જાય

અને વળી સાહિત્યમાં પણ ક્યાં કર્શું ખેડવું તેણે
બાકી રાખ્યું છે? બધી વિધામાં લગભગ અગ્રેસર. ‘મારી
હકીકિત’ નામની આત્મકથા લખી, આત્મકથાલેખન કેવું
હોય, જાત સાથેનું તેમાં કેવું સતત જુઝ રહ્યું હોય છે, તે
બધું તેણે ટાંકપિછોડા કર્યા વિના બતાવ્યું.

આત્મકથાવિધાનાં લક્ષણો પણ તેણે એમ સ્કૂટ કરી આપ્યાં.
આત્મકથાલેખનની જેમ નિબંધલેખનમાં પણ એ જ
અગ્રેસર, સ્ટીલ અને એડિસન જેવાં લખાણો કરવાં
ઉત્સુક, ‘નિબંધ લખવો જેવી તેવી વાત નથી. એવી એ
સ્વરૂપની ગંભીરતા તરફ સંકેત કરનાર પણ તે પહેલો,
સાથે તેવા નિબંધો આપનાર પણ તે પહેલો. ‘મંડળી
મળવાથી થતા લાભ’, ‘સંપ’ વગેરે જેવી રચનાઓ આજેય
દિશાંતરપ રહી છે. એ રચનાઓ નિબંધ તરીકે સાથે
તેની વ્યક્તિગીતનાનું પણ ઉજમાળું રૂપ દાખલે છે.

અને કલમને ખોળો માણું મૂકીને સરસ્વતીના સધિયાદે
જીવી જનાર નર્મદ કવિ તરીકે, આત્મલક્ષી કવિતાના
આરંભક કવિ તરીકે પણ એટલો જ સુખ્યાત. ‘પદો
બનાવવાથી આનંદ થાય છે ત્યારે હું તો એ જ કામ
કરીશ જુવાર તો મળી રહેશે’ એવી તેની શબ્દનિષ્ઠા તો
જુઓ! આજના કવિઓને પણ સંકોરી રહે તેવી એ
કવિયેતના છે. અંતસ્કુરણા પર ભાર મૂકી કવિતા લખનાર
કવિ નર્મદે કવિતાના અનેક રંગો પ્રકટ કરી આશ્રય
રાજ્યયું છે. ઝાન–વૈરાગ્યનાં પદો લખ્યાં, તો સ્વાભિમાન,
દેશાભિમાન, પ્રકૃતિ, પ્રેમ, અંગાત ઊર્મિનાં કાવ્યો પણ
લખ્યાં છે. મહાકાવ્ય લખવા માટે પણ તેના પ્રયત્નો રહ્યા
છે. કહો કે નવા વિષય, નવાં રૂપ–રંગા, નવા જ ભાવવાળી
કવિતા એ પહેલીવાર લઈ આવ્યો. ‘હિન્દુઓની પડતી’
જેવું પંદરસો પંક્તિનું દીર્ઘકાવ્ય પણ આજેય યાદ કરવું
પડે તેવું છે. ‘નવ કરશો કોઈ શોક’ જેવાં શોકસંતપ્ત
કાવ્યો પણ સૌપ્રથમ વાર આપનાર એ જ.

અને અગાઉ ઉલ્લેખ્યું છે તેમ, કાવ્યયાત્રાની સાથે
તેની ગાધયાત્રા પણ સાતત્યપૂર્ણ રીતે ધમધમાટ સાથે
ચાલતી રહી છે. નરસિંહ–દયારામનાં ચારિઓ તે આપે,

શુભેચ્છા : ૨મણીકલાલ ત્રિભોવનદાસ કુંકણા

મો. ૯૮૨૫૪૮૮૮૫૦

કંચન સીલવર ચાંદીના ઉત્કૃષ્ટ આભુષણોના શ્રેષ્ઠ સર્જક

‘દેવ આશીર્ષ’ ચંપકનગર સોસાયટી, શેરી નં. ૨, પેડક રોડ, પાણીના ઘોડા પાસે, રાજકોટ - ૩૬૦૦૦૩.